

„A rím mértéket szab a gyötrelemnek”

RUDOLF ARNHEIM: A VIZUÁLIS ÉLMÉNY

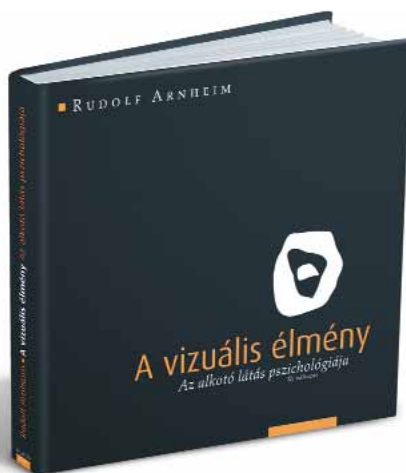
Borbély Anita

„Hagy bennünk némi nyomot, ha húsz éven keresztül aktívan foglalkozunk egy témával...” – írja Rudolf Arnheim könyvének bevezetőjében. A Harvard Egyetem művészet-pszichológia oktatója festők, szobrászok, építészek, fotó- és filmművészek között vizsgálta az alkotó látás összetevőit.

Arnheimet a Gestalt-teoretikusok érzéki észleléssel kapcsolatos megfigyelései inspirálták: az egészhez nem lehet elszigetelt részletek egymáshoz illesztésével eljutni. Ha például tizenkét megfigyelő mindegyike meghallgat egyet-egyét egy dallam tizenkét hangja közül, benyomásaik összege nem lesz azonos annak a benyomásával, aki az egész dallamot hallja. Amikor nézünk valamit, a tárgy néhány feltűnő vonását ragadjuk meg, az egész átfogó szerkezetét.

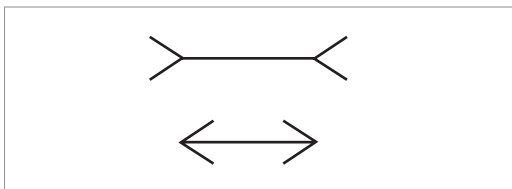
Továbbá: bármely elem külső megjelenése az egész szerkezetében elfoglalt helyétől, abban betöltött szerepétől függ. Egy kompozícióban minden tényező – mint amilyen az alak, az irány, az elhelyezkedés – kölcsönösen meghatározza egymást. Egy kiegyensúlyozott kompozícióban az egész a „szükségyszerűség” jellegét ölti magára valamennyi részletében. Az egyes tényezőket már nem lehet megváltoztatni az egész átkomponálása nélkül. Ezzel szemben egy kiegyensúlyozatlan kompozíciót véletlenszerűnek, átmenetinek lát az érzékeny szem. A képelemek mintha mozdulni akarnának, hogy olyan állapotot érjenek el, amely jobban megfelel a teljes szerkezetnek, a képi egyensúlynak.

Amit észlelünk, az elsősorban irányított feszültségek kölcsönhatása. A látószervünkre is érvényes az a fizikai és pszichológiai rendszereknél általános tendencia, hogy az elérhető legalacsonyabb feszültség szint elérésére töreksenek. A szemünkbe jutó ingeranyag, az észlelet felborítja az idegrendszert egyensúlyát, küzdelem indul. Arnheim szerint a vizuális élményben nem csupán ezen küzdelem végeredménye jelenik meg, hanem az irányított feszültségek, erők között végbemenő játék is. Az észlelési élményben az ingerminták létrehoz egy szerke-

zeti vázat, amely segít meghatározni az egyes szerkezeti elemek szerepét az egész egyensúlyrendszerében. Feszültségcsökkenés akkor jön létre, ha a vizuális alakzatok elemei engedelmessé válnak a bennük rejlő irányított észleleti erőknek.

Ha egy fekete kör lapot mozgatunk egy fehér négyzetben, észrevehetjük, hogy bizonyos pontokon szilárdan áll, és nyugalom övezi, más helyeken meghatározott irányba „húz”, ismét másokban bizonytalan és ingadozó állapotba kerül. A kísérletek tanulságai szerint a négyzet középpontjában a kör lap nyugalomban van, mert ebben a helyzetben valamennyi erő kiegyensúlyozza egymást. Viszonylagos nyugalmi helyzet áll fenn akkor is, ha a kör lapot valamelyik átlón mozgatjuk. Itt az egyensúlyi pont valamelyest közelebb fekszik a négyzet sarkához, mert a középpont vonzása intenzívebb, mint a sarkoké, s ezt az erőkülönbséget a nagyobb távolsággal kell kiegyenlíteni. A vizuális tér anizotropikus: rövidül, hosszabbul aszerint, amilyen mértékben a figura aláveti magát a feszültségcsökkentő tendenciának. Azok a helyzetek, amelyek egybeesnek a négyzet szerkezeti vázának valamelyik fő elemével, általában a stabilitás érzetét keltik, amit más tényezők ellenkező értelemben befolyásolhat-

Müller-Lyer-illúzió

(A vízszintes vonalak egyenlő hosszúak, viszont nem egyenlőket látunk. Dinamikailag a felső ábra nyílhegyei összenyomják, az alsón lévők kiszélesítik az alakzatot. A két vízszintes vonal az így keletkezett feszültséghez igazodik: amilyen mértékben aláveti magát a feszültségcsökkentő tendenciának, olyan mértékben rövidül vagy nyúlik meg. Ebből az észlelés „nyeresége” a vizuális feszültség csökkenése lesz.

Raffaello: Sixtusi Madonna

Sok kép megváltoztatja hatását, és elveszti jelentését, ha átfordítjuk a saját tükörképébe. Európai kultúr-környezetünkben ez azért van így, mert a képet is tulajdonképpen balról jobbra „olvassuk”. A bal alsó sarokból induló átlót emelkedőnek, míg a fordítottját ereszkedőnek látjuk. Amikor két ugyanolyan tárgyat mutatnak a látómező jobb és bal felén, a jobb oldali nagyobbak látszik. Azért, hogy egyenlő nagyságúnak tűnjenek, a bal oldalt meg kell nagyobbitani. Az alkotók gyakorta úgy teremtenek kompozíciós egyensúlyt, hogy megnövelik a bal oldali motívumokat. Amikor átfordítunk egy ilyen képet, a nyugalmi állapot felborul: a megnövelt motívum túlsúlyosodik a jobb oldalon. Példaként álljon itt Raffaello Sixtusi Madonnája és tükörképe.

nak. Egy alkotó egészen egyoldalúan értelmezné a vizualitást és az emberi tapasztalatot, ha munkáiban az egyensúlyt és a harmóniát juttatná egyeduralomra. Segítségükkel csupán stabil formát lehet adni a témának. A mű jelentése, üzenete azonban az aktivizáló és kiegyensúlyozó erők összjátékából bontakozik ki.

A vizualitás néma világában sokaknak kell beszélni róla, ha jól akarják végezni munkájukat. Arnheim könyvének talán legnagyobb érdeme, hogy közölhetővé változtatja a vizuális kategóriákat. Az alak, a forma, a formafejlődés és differenciálódás, a tér,

a fény, a szín, a mozgás, a dinamika és a kifejezés elemzésével, működésük bemutatásával a vizuális intuíció összetevőit élesíti. Segítségünkre lehet elakadt vizuális koncepciók továbbvitelében, újragondolásában. De arra is használható, ha „csak” meg akarunk győzni egy megrendelőt. Tanárok is haszonnal forgathatják vizuális kultúránk színvonalának fejlesztése érdekében. A vizuális élmény a magyarországi újrakiadásnak köszönhetően ismét fellelhető könyvesboltjainkban.

A MAGYAR GRAFIKA A VILÁGHÁLÓN IS ELÉRHETŐ!

Látogassa meg a

www.mgonline.hu

címen honlapunkat, és írja meg véleményét, észrevételeit, javaslatait, hogy a lehető legtöbbet nyújthassuk Önnek.

